

SİVAS'TA KENTSEL GELİŞME

Mustafa ÖKMEN

Cumhuriyet Üniv. İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları

Özet

Kentleşme düzeyi, kentleşme hızı ve nitelikleriyle daha çok gelişmekte olan ülke kentleşmesini andıran Türkiye kentleşmesi kendine özgü özellikler de ortaya koymaktadır. Nedenleriyle, politikalarıyla, gerek tek tek gerekse bölgeler itibarıyla *çarpık, sağlıklı ve dengesiz* bir görünüm olarak karmaşıklaşan bu sürecin en büyük özelliği *sorunlu* olmasıdır.

Beş şehir'in *Altıncısı* olan Sivas, Türkiye kentleşmesinin birçok özelliğini bünyesinde barındırmaktadır. Ekonomik alandan sosyal ve kültürel alana ve oradan da altyapı sorunlarına kadar birçok konuda Türkiye kentleşmesini anımsatan Sivas'ın kentsel gelişmesi yer yer kendine özgü şekiller alıp mahallileşme eğilimi göstermektedir. Hızla ön plana çıkan kentleşme sorunlarının çözümünde mahalli olan kadar genel durum da etkilidir. Bu noktada Sivas'ın durumunu ve sorunlarını da ülkemizin genel şartları ve sorunlarından ayırmak pek mümkün görünmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Kentsel Gelişme, Sivas

Abstract

Urbanian Development in Sivas

In Turkey, urbanization is dialling with not only a demographical movement but also reflecting economic and social change. This understanding framework, in solution or insulation of problems, has an important place in understanding of urbanization of Turkey. Turkey's urbanization level, growth rate of urbanization and its features reminds urbanization of developing countries. But at the sometime it has also specific features. From the cities and regions point of view the urbanization process of Turkey with its causes and policies is haphazard and unhealthy.

Being "the sixth" of "The Five Cities" Sivas Has many features of urbanization of Turkey. Sivas urban has many environmental problems especially air pollution and urbanization problems primarily migration and urbanized problems. These are local views of urbanization problems of Sivas. In solving of urbanization problems, which rapidly appearing, general situation is effective and important as well as local situation of Sivas is impossible without looking over general problems and situation of Turkey.

Keywords: Urbanization, Urbanian Development, Sivas

1.Giriş

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte hem anlayış hem de kurumlaşma bağlamında önceki döneme göre farklı faktörleri benimseyen Türkiye, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir değişme sürecine girmiştir. Ekonomiden sosyal ve kültürel alana ve siyasi-idari yapılanmalara kadar geniş bir yelpazede ortaya çıkan değişim ve dönüşüm, yeni fırsatlar ve açılımların yanında bazı

sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu süreçte değişimin en hızlı yaşandığı alanlardan biri de kent mekanı ve kentleşme olgudur. 1940'lı yıllardan sonra kent ve kentleşme meseleleri sürekli olarak Türkiye'nin gündeminde önemli bir yer işgal etmiştir. Hızlı nüfus artışı, tarımda makineleşme ve kentte iş imkanlarının artması sonucu kentlere göçün hızlanması büyük kitlelerin kentlerde yaşaması sonucunu doğurmuştur. Bu durum ekonomik, sosyal, kültürel, yönetsel vb. problemleri de beraberinde getirmiştir.

Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir. Bu özelliği dolayısı ile kentleşme da batılı gelişmiş ülkelerden farklı niteliklere sahiptir. Sanayileşme ve teknolojik gelişmenin geç başlaması bu ülkelerden farklılığın en büyük nedenidir. Bu açıdan Türkiye'nin kentleşmesine baktığımızda bazı özellikleri görmek mümkündür. Kentleşme hızlı bir şekilde sürerken, kentleşme düzeyinin batılı ülkelere göre oldukça düşük bir düzeyde oluşu, kentli nüfus oranının oldukça düşük olmasına rağmen, hızlı bir kentleşme nedeniyle kentli nüfusun büyük bir artışın oluşu ve bazı kentlerin daha fazla büyümesi bu özelliklerden birkaçıdır. Ayrıca, çeşitli coğrafi bölgeler arasında hem bugünün kentlerinin dağılışı, hem de genel olarak kentleşme derecesi ve hızı bakımından farkların olması da Türkiye kentleşmesinin özelliklerinden biridir. Türkiye'deki kentleşme, sanayileşme ile yakın ilişki içinde olmasına rağmen sanayileşme ile orantılı bir biçimde olmadığı ve sanayileşmenin doğurduğu ihtiyaçlara uygun olmadığı içindir ki sağlıksız ve düzensiz bir şekilde olmaktadır.

Tarihi süreç içerisinde kent olma özelliğini hep korumuş olan Sivas da Türkiye'nin yaşadığı kentleşme sürecinde ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olmak üzere bir çok sorunla karşı karşıya kalmıştır ve bir çok açıdan Türkiye kentleşmesinin bir parçasını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, özellikle yurt dışına ve batıdaki büyük kentlere büyük oranda göç veren Sivas'ın kentsel gelişmesi hem sözü geçen göç sorunu gibi ekonomik, sosyal faktörler hem de tarihi süreç içindeki gelişimi bağlamında ele alınacaktır.

2. Sivas Hakkında Genel Bilgi

Sivas, Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Bugünkü Sivas topraklarında, tarihin ilk dönemlerinden bugüne kadar çeşitli medeniyetler ve devletler hakimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Bir yerleşim bölgesi olarak, ilk çağlara kadar uzanan Sivas'ta, geçmişte, Hititler, Romalılar, Bizanslılar hakim olmuştur. Sultan Alparslan'ın Anadolu'yu fethiyle birlikte Türklerin eline geçerek bugünlere kadar gelen ve hiç bir zaman yabancı bir ülkenin esaretinde kalmayan Sivas, Türk devletleri olarak zamanla Danişmentlilerin, Selçukluların, Kadı Burhanettin'in ve Osmanlıların yönetimine girmiştir. Milli mücadele ile birlikte Sivas'ta Cumhuriyet dönemi başlamıştır.

Tarihi seyir içerisinde çeşitli devletlerin egemenliğine giren Sivas, bu devletlerin bir çoğuna ya başkentlik yapmış ya da askeri, siyasi, ekonomik ve

kültürel açıdan önemli ve büyük bir şehir kimliğine sahip olmuştur (Yasak, 1994: 7). İç Anadolu'nun doğusunda Kızılırmak ovasının kuzey kısmında kurulmuş olan Sivas Şehri 1285 metre yüksekliğinde olup, oldukça sert ve soğuk bir iklime sahiptir. Sivas ismi ise Roma döneminde *Sebastia*'dan gelmektedir (Darkot, 1960: 577). Diğer bir görüşe göre ise, bugün Sivas olarak kullanılan isim *Sipas*'tan gelmektedir. Bu ise şehrin ortasında bulunan çınar ağacının altındaki üç adet su gözünü (kaynağı) anlatan *üçgöz* anlamını taşımaktadır.

Selçuklulara önemli bir merkez olarak uzun yıllar hizmet verdikten sonra Osmanlılara geçen Sivas, 1864 yılında vilayet yapılmış, kendisine Amasya, Tokat, Şebinkarahisar sancakları bağlanmıştır. Bu il örgütlenmesine göre 3 sancak 22 ilçe ve 65 bucağı kapsayan Sivas, eyalet merkezi oldu. Böylece o tarihte Sivas 60 bin 300 kilometrelik bir alanı kapsıyordu.

93 Savaşından Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar gerek dışardan içeriye gerekse içerden dışarıya bazı göçler olmuştur. Çerkez olarak Kars tarafından bazı göçmenler gelmiş, bunların çoğu Şarkışla kazası dahilinde iskan edilmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı öncesi Sivas Vilayeti şu şekildeydi; Amasya Livası, Tokat Livası, Karahisar-ı Şark-i Livası olup merkezler, Sivas, Amasya, Tokat, Şebinkarahisar'dı (Erdeha, 1975: 42-75). Milli Mücadelede önemli bir görev üstlenen Sivas'tan, 1922 yılında sancakların kaldırılması üzerine Amasya, Tokat, Şebinkarahisar sancakları ayrılıp bağımsız birer vilayet oldular. Bu yeni düzenleme ile Sivas 28 bir 480 kilometre karelik alan içerisinde 10 ilçesi, 32 bucağı, 26 belediyesi, 14 kasabası, 1281 köyü ve 768 mezrası olan bir vilayet durumuna geldi (Alkan, 1991: 8). 1926 yılında ise Sivas, Koçhisar, Yıldızeli, Darende, Kangal, Aziziye, Şarkışla, Divriği, Gürün, Zara, ilçelerinden ibaret kalmıştır (Toparlı, 1992: 123).

Sivas zaman zaman ekonomik ve kültürel olarak doruk noktasına ulaşır şekilde gelişmiş zaman zaman da sönük dönemler yaşamıştır. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda gerek nüfus gerekse sanayi açısından kentin böyle sönük bir dönem yaşadığını görüyoruz. O yıllarda diğer Anadolu kentlerinden pek farklı olmayan Sivas, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durgunluğun görüntüsünü de yansıtmaktadır. 1900-1923 yılları arasında kentte tamamen küçük sanayi ve tarım egemen konumda olmuştur.

Sivas'ın tarihi süreci içindeki en büyük ve önemli fonksiyonlardan birisi Sivas Kongresine ev sahipliği yapmış olmasıdır. Açılışını, 4 Eylül 1919 günü saat 14'de Mustafa Kemal Paşanın yaptığı bu kongreyle Sivas ilimiz Milli Mücadelenin kahramanlarına kucak açmış ve tarihi bir görev üstlenmiştir. Milli mücadelenin başarıyla sonuçlanması ve Türk İstiklal Savaşı'ndan onurla çıkılması sonucu; Anadolu'da Osmanlı Devleti'nin yerine genç bir cumhuriyet kurulmuş oldu. Cumhuriyetle birlikte Sivas'ta gerek ticari ve sanayi gerek eğitim alanında yeni kıpırdanmalar başlamıştır. İlk yıllarda kamu yatırımları ağırlıklı olmuştur. Demiryolu hattı (1930), Cer Atelyesi (1939), Çimento Fabrikası (1943), Elektrik

Santrali (1934) ve Hava alanı (1966) bu yatırımlara örnek olarak verilebilir (Yasak, 1994: 21).

3. Sivas'ta Kentleşmenin Hızı Ve Nitelikleri

Türkiye son elli yıldır, geçen yüzyılı niteleyen hızlı bir kentleşme olgusunun etkileri altındadır. Bir bakıma, artan nüfusun yer değiştirmesi anlamına gelen kentleşme, gelişmekte olan ülkelerde daha farklı niteliklerde ortaya çıkmaktadır. Köy itiyor, kent ise gelenlerin tümüne insanca yaşama olanağı sağlama gücünden yoksun bulunuyor (Yavuz, 1978: 2). 1950'de %18,5 olan Türkiye kentsel nüfusu 1990'da %59'a ve 1997'de %64'e ulaşmış bulunmaktadır. Ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal olmak üzere pek çok etkenin etkili olduğu bu kentleşme süreci Sivas ili bazında da çeşitli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Sivas ilinde kentsel gelişmeye bakıldığında Türkiye'nin kentleşmesinden belli noktalarda farklılıklar taşıdığı görülmektedir. Sivas, savaş sonrası ve Cumhuriyet Devrinin başında 26.000 nüfuslu küçük bir kent halinde bulunmaktaydı. Kentte Cumhuriyet Dönemi'nde Devlet Demir Yolları Fabrikası (1939) ve Çimento Fabrikasının (1943) kuruluşu ile birlikte kentin nüfusu artmış, ilçelerden ve değişik kentlerden 4 yıl içerisinde 900-1000 aile gelmiş ve Sivas'a göç başlamıştır. 1940-45 yılları arasında savaş sebebiyle kentleşme hareketleri durmuş, 1948-1950 yılları arasında bir canlanma için girmiş ve %2,8'e yükselmiştir. Böylece Sivas'ın kentleşmesinde: a) Olağan kentleşme hareketleri, b) 1950-62 yılları arasında yapılan çeşitli fabrikalar c) Devlet Demiryolları ve Çimento Fabrikalarında çalışmak amacıyla il merkezine doğru bir işgücü göçü etkili olmuştur. Kentin gerek nüfus olarak, gerekse alan olarak kuzey ve batı yönünde gelişmesi, 1930 yılında demir yolunun gelişmesiyle başlar. Ayrıca yine bu tarihlerde, askeri garnizonun tesis edilmesi kentte ticari hayatı ve tüketimi geliştirmiştir.

Kentin genel yapısı incelendiğinde, nüfus konsantrasyonunu sağlayan sanayi tesislerinin merkezde ve Kayseri, Samsun ve Yozgat'tan gelen devlet yolu üzerinde olduğu görülür. Gelişme alanları ise batı, kuzey ve kuzeybatı yönlerinde meydana gelmiştir. 1930 yılında Sivas'ta hektar başına yaklaşık olarak 156 kişi düşüyordu. 1950 yılına kadar kent, eski meskun alanın esas olarak batı sınırında gelişmesiyle, yaklaşık olarak hektar başına 128 kişilik bir yoğunlukta 440 hektarlık bir alana yayılmıştı.

Büyük fabrikaların genişletilmesi, yeni birçok sanayi tesislerinin kurulması, Sivas nüfusunun 1950-1960 arasında 52234'ten yüzde 79'luk bir artışla 93368'e yükselmesini ve alanının yaklaşık olarak 600 hektara yayılmasını sağlamıştır. Bu tarihte hektar başına 156 kişi düşüyordu. 1958-1964 yılları arasında meskun alan sınırları gerek tek tek, kooperatif olarak, gerekse gecekondularıyla yaklaşık olarak 180 hektar artmıştır (İller Bankası, 1967: 32-34).

1985 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına bakacak olursak Sivas ili genel nüfusunun %42,65'i kentsel niteliktedir. Aynı oran yani kent merkezlerinde yaşayan nüfus 1990 yılında %49,65'e ulaşmış bulunmaktadır. Bu oran hem Türkiye genelinde hem de Sivas'ta artmıştır. 1985 yılında %55,77 olan Türkiye geneli kentleşme oranı %3,47'lik bir artışla 1990 yılında %59,14'e ulaşmıştır. Aynı oran 1990 yılında Sivas'ta ise %49,77 olmuştur. %7,12'lik bir artışa karşılık gelen bu oran Sivas ilinin Türkiye geneline göre daha hızlı kentleştiğini göstermektedir. Sivas'ta kentli nüfus oranı 1997'de ise %56'ya yükselmiştir.

Kentin genel durumu yanında ilçelere baktığımızda ise, Doğanşehir ilçesi, Sivas ilçeleri arasında en fazla kentleşen ilçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu oran %23,73'tür. Bu ilçenin ardından sırasıyla %13,35'lik bir oranla Zara, %14,08 ile Suşehri, %14,02 artışla Gölova ve %11,5 ile Divriği ilçeleri gelmektedir. Merkez, Divriği ve Doğanşar ilçelerinde nüfusun yarısından fazlası ilçe merkezlerinde bulunmaktadır. Bunun yanında Akıncılar ve Suşehri ilçelerinde nüfusun yarısına yakını ilçe merkezinde yaşamaktadır.

Tablo.1.İlçeler İtibariyle Kentli Nüfus Artışı

İlçeler	1985	1990	1997
Merkez	198.553	221.512	232.352
Akıncılar	4.559	5.321	4.721
Altınyayla	2.297	3.017	5.609
Divriği	15.974	17.664	15.199
Doğanşar	2.252	4.421	3.164
Gemerek	6.114	8.646	10.270
Gölova	1.873	2.554	3.354
Gürün	10.073	9.886	10.371
Hafik	8.882	10.002	8.143
İmranlı	6.806	7.414	6.926
Kangal	9.812	12.276	14.066
Koyulhisar	4.558	6.042	5.146
Suşehri	14.961	23.202	26.200
Şarkışla	15.917	16.181	18.797
Ulaş	2.726	2.488	2.493
Yıldızeli	12.044	15.246	12.115
Zara	11.704	16.073	16.535
SİVAS	329.043	381.947	395.461
TÜRKİYE	28.140.464	33.326.351	40.630.435

Kaynak: DİE İlgili Yıllar Nüfus Sayımları.

1985-1990 döneminde kentleşmenin en az olduğu hatta düştüğü tek ilçe Ulaş'tır. 1985 yılında %18,35 olan kentleşme oranı, 1990 yılında az da olsa bir azalma göstermiş ve %18,03'e düşmüştür. Altınyayla, Gemerek ve Ulaş kentleşmenin en az olduğu ve %20'in altında bulunduğu ilçelerdir.

Diğer tüm ilçelerde kentleşme hızı pozitif iken 1985-1990 döneminde Gürün, Ulaş ilçelerinde kentleşme hızı düşmüştür. Kentleşme hızının en yüksek olduğu ilçe ise %34,91 ile Doğanşar'dır. Bu ilçeyi Suşehri ve Gemerek ilçeleri takip etmektedir. Sivas'ın 9 ilçesinde kentleşme hızı Türkiye kentleşme hızının

üzerinde gerçekleşmiştir. Bu da köyden kente göçün ne kadar yoğun olarak devam ettiğinin göstergesidir (Alacahan, 1994: 78-79).

Tablo.2.Sivas ve Türkiye’de Nüfusun Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı

	1985 Yılı			1990 Yılı			1997 Yılı		
	Toplam	şehir	kır	Toplam	şehir	kır	Toplam	şehir	kır
Türkiye	5064448	2814044	2252394	5647305	3332631	2314664	62865574	4063045	2217966
Sivas	771555	329043	442512	767481	381947	385534	697317	395461	302558
Merkez	251493	198553	52940	270329	221512	48817	278734	232352	46382
Akıncı..	11255	4559	6696	11085	5320	5765	7785	4721	3154
Altıny.	16347	2297	14050	15739	3017	12722	17011	5609	11402
Divriği	38156	15974	22182	33105	17664	15441	22903	15199	7704
Doğanş.	7665	2252	5413	8234	4421	3903	5081	3164	1917
Gemere	41915	6114	35801	48453	8646	39807	47675	10270	37405
Gölova	7770	1813	5897	6699	2554	4145	5228	3354	1874
Gürün	35485	10073	25412	31038	9886	21152	25415	10371	15044
Hafik	32867	8820	24047	28280	10002	18278	19908	8143	11765
İmranlı	27821	6806	21015	21530	7414	14116	13015	6926	6516
Kangal	53403	9812	43591	48068	12276	35792	37675	14066	23609
Koyulh.	24218	4558	19660	21894	6042	15852	20646	5146	15500
Suşehri	42202	14961	27241	46843	23202	23641	43792	26200	17592
Şarkışla	51085	15917	35168	49116	16181	32965	42477	18797	23680
Ulaş	14858	2726	12132	13801	2488	11313	14498	2493	12005
Yıldızeli	72664	12044	60620	74902	15249	59653	66418	12115	54303
Zara	42351	11704	30647	38275	16073	22202	29668	16535	13133

Kaynak: DİE ilgili Yıllar Nüfus Sayımı

4. Kentleşmenin Ekonomik Yönü

4.1Ekonominin Genel Durumu

Sivas ili, Orta ve Doğu Anadolu arasındaki geçit alanında kara ve demiryollarının kesişim noktasında yer alır. Bu ilimiz, tarihin tüm dönemlerinde günün şartlarına göre canlı bir ticari ve ekonomik hayata sahne olmuştur. Fakat son dönemlerde Sivas’ta, ekonomik hayat, 20. yüzyıl dünyasının değişen teknolojisiyle birlikte gelişmelere paralel bir ilerleme gösterememiştir.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kamu yatırımlarının Sivas’ta ağırlıklı bir yer tutmasına rağmen son dönemlerde azalması ve özel sektörün de fazla rağbet etmemesi nedeniyle özellikle sanayi hareket canlılık arz etmemektedir. 1965 yılında

Sivas Kalkınmakta Öncelikli Yörelere Kapsamına alınmış, vergi muafiyetleri ve teşviklerde bir gelişme görülmüştür. Şehirde tüketime yönelik bir ticaret ve tarım öncelikli bir ekonomik hayat hakimdir.

Faal nüfusun toplam nüfusa oranının %49 olduğu Sivas'ta, il ekonomisine tarım kesimi egemendir. Sivas'ta kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla Orta Anadolu illerine göre oldukça düşüktür. Doğu Anadolu illeri düzeyindedir. Sivas tarımı esas olarak doğal şartlara bağlıdır. Kara ikliminin getirdiği yağış azlığı Sivas tarımının gelişmesini engellemektedir. Ayrıca il topraklarının önemli bir bölümü verimsizdir. Bitkisel üretim alanı %45 dolayındadır. Topraklarının %7'si çayır, mera ve ormanlıktır. Sürüme elverişli olan toprakların verimsiz olan önemli bir kısmı mera olarak kullanılmaktadır. Sivas tarımında nadas yaygındır. İl tarımı Kelkit, Kızılırmak ve Tohma vadisi boylarında yoğunluk kazanır. Yüksek kesimlerde ise bitki deseni kısıtlıdır. İlin tarımı yörece geridir. Geniş bir alana sahip olan Sivas'ın Türkiye toplam gübre tüketimindeki payı %0,8'dir. Toplam sulama alanları ise ekili alanların %17'si kadardır. Üretilen bütün ürünlerde verim Türkiye ortalamasının altındadır (Sivas Ticaret ve Sanayi Odası, 1985: 57).

Ülkedeki gelişmenin ışığı altında 1950 yıllarından sonra Sivas tarımında bazı gelişmeler görülmüştür. Ekim alanları genişlemiş ve tarım teknikleri modernleşmeye başlamıştır. Bitkisel üretimde tahıl tarımı önde gelmektedir. 1985'de il bitkisel üretim değerinin %38'i tahıllardan %10'u sanayi bitkilerinden, %18'i baklagillerden, %20'si sebzelerden, %14'ü meyvelerden elde edilmiştir. Sivas'ta tarım işletmeleri parçalı, dağınık, küçük ve orta boy işletmelerdir. Bazı ilçelerde büyük tarım işletmeleri vardır. İlin tarım yapısını 50 dekardan küçük işletmeler oluşturur.

21. yüzyıla girdiğimiz bu günlerde tarım, Sivas için temel iktisadi faaliyet alanı olma niteliğini hala korumaktadır. İldeki toplam istihdamın 2/3'ü tarım sektöründedir. Bu tablo, kenti tipik tarım kenti görüntüsüne sokmaktadır (Bayraktutan, 1999: 70).

Sivas, kendi ürettiği ve imal ettiği maddelerle ithal ettiği maddelerin büyük bir yekun tutan tüketici tabakasına intikal ettirilmesinden dolayı hareketli bir ticari yapıya sahiptir. Ticari hayat genel olarak tarımda verimin arttığı yıllarda daha canlıdır. Ticaretin asıl kısmı tahıl, canlı hayvan ve hayvan ürünleri ile ilgilidir. Yurtiçi tüketimine sunulan maddeler arasında mercimek, fiğ, buğday, arpa, canlı hayvan, pastırma, sucuk, yapağı, yumurta, şekerleme, madeni eşya, un, maden cevherleri, çimento ve hediyelik eşyalar yer almaktadır (Sivas Valiliği, 1973: 273).

Selçuklular döneminde çok canlı bir ticari hayata sahip olan Sivas, Osmanlılar döneminde içe kapalı bir görünüm almıştır. Bu durum günümüzde de kısmen devam etmektedir. Sanayi üretiminin il dışına satışta bulunarak ticareti canlandırma durumu söz konusu değildir. Bu ilimizde belirli bir düzeyin üzerinde nüfus bulunduğundan dolayı genellikle tüketim mallarına yönelik olarak, ülke iç

pazarından temin edilen tüketim mallarının bölge içinde dağıtımını yapan bir ticaret hayatı yaşanmaktadır.

Tarımdan sonra il genelinde halkın geçimini sağladığı alan ticarettir. Ticaretin İl Gayri Safi Milli Hasılası içindeki payı %11'dir. Ticari teşekkül olarak ilde 80 dolayında anonim şirket olmak üzere toplam 420'nin üzerinde çeşitli şirket ve 250 civarında kooperatif bulunmaktadır. İldeki yeraltı zenginliklerinden olan demir, kurşun, krom, mermer, amyant, linyit ve tuz il dışına satılmaktadır.

Sivas'a başka şehirlerden gelen mallar genellikle İstanbul bağlantılıdır. Sivas'ın bir ihtiyacı olan tuhafiye, konfeksiyon, sıhhi tesisat, inşaat malzemeleri, ilaç ve kimyasal maddeler, temizlik maddeleri, kırtasiye, nalburiye gibi tüm mallar bir anlamda İstanbul'dan temin edilerek Sivas'ta pazarlanıp, dağıtımı yapılmaktadır.

Sivas'ta son zamanlarda yapılan toptancı sebze hali, toptancı gıda pazarı, kırtasiyeciler pazarı, tahıl meydanı, canlı hayvan pazarı, yeni ve modern iş alanlarına kavuşmuştur. Alış veriş türlerine göre kurulan bu tür pazarlar şehrin ticari hayatında olumlu etkiler meydana getirmektedir (Yasak, 1994: 47).

4.2 Sivas'ın Sanayisi ve Kalkınmaya Etkisi

Sivas ili sanayi bakımından Türkiye'nin gelişmemiş bölgeleri arasında yer almakla birlikte son yıllarda gözle görülür bir gelişme ve potansiyelin olduğu görülmektedir. Sivas'ta, Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren sanayide kamu yatırımlarının ağırlığı kendini göstermiştir. Bugünkü adıyla Tüdemtaş, Çimento Fabrikası ve Divriği Demir-Çelik işletmeleri bunun örnekleridir. Daha sonraki yıllarda ihmal edilen Sivas'ta, 1970'li yıllardan sonra ise Travers Fabrikası, Süt Fabrikası, Sivas Demir-Çelik, Sıdaş ve Sihaz gibi kuruluşlarla bir canlanma görülmüştür. 1992 yılından itibaren bu kuruluşlardan bir kısmı özel sektöre devredilmiştir. Özel sektör son yıllarda ayrıca gıda kollarında ağırlıklı olmak üzere metal-iş kolunda Estaş, Kumsan, Setaş gibi tesislerle ve küçük atölyelerle yatırımlar yapmaya başlamıştır.

Planlı kalkınma döneminin ilk yıllarından başlayarak belli ölçülere göre geri kalmış bölgelere özel bir önem verilmekle birlikte Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) illere göre belirlenmesi ilk kez 1968 yılında olmuştur. 1968 yılından bugüne kadar Sivas devamlı KÖY olarak ilan edilmiştir. 22 ilde Kalkınma Planı ve Yıllık programlara uygun olarak yapılacak her türlü yatırımlarda, yatırım indirimi teşvikinin uygulamaya konulmasına karar verilmiştir. 1968 yılında KÖY, iller itibarıyla belirlenmiş ve diğer yörelerle olan gelişmişlik farkını giderici teşvik tedbirleri olarak da yatırım indirimleri getirilmiştir. Bundan sonra 1972 yılında farklı bir KÖY'ler listesi görüyoruz ve KÖY'lerimiz ülke alanının %43'ünü ülke nüfusunun ise %7,3'ünü kapsamaktadır. Sayı olarak 33 il ve 67 ilçeye ulaşan KÖY uygulaması 1973 yılında ise 40 ili ve 50 ilçeyi kapsar duruma gelmiştir. 1977 yılına kadar bu sayı değişmemiştir. Şu anda Sivas ikinci derece öncelikli iller arasındadır.

1968 yılından beri bu listede olmasına rağmen Sivas birçok sorunla karşı karşıyadır. Çünkü kalkınma sadece adam başına düşen gelir kalkınması değildir. Bunun son derece önemli sosyal boyutları ve faktörleri vardır.

Sivas ilinin gelişmesi, diğer illere ve yurtdışına olan göçlerin önlenmesi ve ilde hissedilen işsizliğin azaltılabilmesi için sanayi yatırımlarına ağırlık verilmesi ile sağlanabilir. İlde sanayi yatırımlarının yapılabilmesinin ön şartı ise, her türlü altyapı tesisleri ile donatılmış sanayi alanlarının yaratılmasına bağlıdır.

Sivas'ta önemli sektörlerden biri küçük sanayidir. 248 işyerinin bulunduğu dokuma, giyim ve deri eşya ürünleri bu konuda başta gelmektedir. Mevcut sanayi yapısı genel olarak küçük işletmelerden oluşmaktadır. İlde 1-2 işçi çalıştıran işyerleri toplam işyerlerinin %67'sini meydana getirmektedir. 10'dan az çalışanı olan küçük sanayi kapsamına giren işyerlerinin önemli bir bölümü (%39) madeni eşya, makine ve ulaşım araçları bakım onarım faaliyetlerinde yoğunlaşmıştır. Küçük ölçekli bu kuruluşların önemli bir kısmı tarım makineleri yapım ve onarımı ile uğraşmaktadır. Yoğunlaşan ikinci önemli sektör (%26) orman ürünleri ve mobilya sanayidir. 1980 yılında bu sektörlerdeki 334 işyerinin 197'si (%59) 1-2 kişiliktir. Sivas'ta halen faaliyette bulunan bir küçük sanayi sitesi ile yapımı devam eden iki küçük sanayi sitestai bulunmaktadır. 100. Yıl Küçük Sanayi Sitesi 60 hektarlık bir alanda 800 kadar işyeri ile faaliyet göstermektedir. 4 Eylül Küçük Sanayi Sitesi 500 ünitelik bir site olup hizmete açılması için çalışmalar devam etmektedir. İlin coğrafi konumu ve altyapı yetersizliğinden sanayi kuruluşlarının il merkezi civarında toplandığı görülmektedir (Alacahan, 1994: 110). İldeki küçük sanayicilerin durumu incelendiğinde işyeri başına düşen çalışan sayısı 2.08'dir. Bu da ülke ortalaması olan 2.79'un altındadır. 1992 yılı itibariyle ise, ilde 10 kişiden az işçi çalıştıran küçük sanayi işyerlerinin sayısı 1275'tir. Bu işyerlerinin %67'si 1-2 işçi çalıştıran küçük işletmelerden oluşmaktadır. Sivas'ta 10 kişiden az çalışanı olan küçük sanayi kapsamına giren işyerlerinin önemli bir bölümü (%39) madeni eşya, makine ve ulaşım araçları bakım onarım faaliyetlerinde yoğunlaşmıştır (Çetintaş, 1999: 76).

Sivas'ta sanayii temsil eden iki büyük fabrika Çimento ve Cer Fabrikası yani bugünkü adıyla Tüdemsaş'dır (Aslanoğlu, 1964: 59). Bunlar hem öncü olma özelliğine, hem de ildeki ilk çaplı kamu yatırımları olma özelliğine sahiptirler. Bunlardan Cer Fabrikası 1939 ve Çimento Fabrikası 1943'de yapılmıştır. Sivas'ta diğer başlıca sanayi kuruluşları arasında, TCDD Beton Travers Fabrikası (1976), Divriği Madenleri Müessesesi (1938), Sivas Demir-Çelik Sanayii (1987), ve diğer metal-iş sanayi kuruluşlarını sayabiliriz. Özel sektörün yatırımları ise son yıllarda oldukça artmış ve Sivas'ın sanayisine önemli katkılar sağlamaya başlamıştır. Ancak bu yeterli değildir ve bu konuda gerekli teşvik ve kolaylıkların sağlanması önem taşımaktadır.

Sivas, temel ekonomik faaliyetleri tarım ve hayvancılık olan bir ilimizdir ve ekonomik yapı ve şartları, Türkiye'nin diğer illerine göre gelişmemiş bir yapıya

sahiptir. Kötü iklim koşullarında bir gelecek vadetmeyen tarım yapısının yanı sıra, nüfusunun hızla artması bir takım sorunları beraberinde getirmektedir. Nitelik ve nicelik olarak giderek karmaşıklaşan bu sorunlar yumağı, sanayileşmeye dayalı bir kalkınmayı zorunlu kılmaktadır. Gerek iklim gerekse coğrafi koşullar açısından sınırlı olan ve aynı zamanda büyük bir nüfusa sahip Sivas gibi bir ilimizde sadece tarım ekonomisine dayalı bir kalkınma beklemek yanlış olur.

Sivas'ta istihdam ve işgücü ile ilgili son araştırma, 1985 yılında yapılmıştır. Bu araştırmaya göre, faal nüfusu oluşturan 15-60 yaş grubunun il nüfusuna oranı %49 'dur. Bu oran, 1975 yılında yapılan önceki araştırmaya göre %5 artmıştır. Aynı araştırmaya göre, faal nüfusun %65'i tarım ve hayvancılık, %11'i sanayi, %10'u ticaret, %12'si hizmet ve %2'si de diğer dallarda istihdam edilmektedir. İldeki faal nüfusun %50'ye yakın kısmı sanayi işçisi ve ücretli personel olarak istihdam edilmektedir. Bu grupta yer alanların %70'i Kamu ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinde istihdam edilmekte, kalanı ise özel sektör müesseselerinde çalışmaktadır. Faal nüfusun %16'ya yakın bir kısmı da işsiz durumdadır. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nda 15243 'ü erkek ve 2715'i kadın olmak üzere toplam 17.958 kayıtlı işsiz bulunmaktadır. Yurt dışına gitmek için sıra bekleyenlerin sayısı 13.076'dır. Yine aynı araştırmaya göre, yurt dışında 40.000 kişi civarında Sivas menşeli işçi çalışmaktadır. Sivas sınırları içerisinde İş Kanunu'na tabi 3748 işyerinde 30568 erkek, 816 kadın olmak üzere toplam 31.527 işçi çalışmaktadır. Bu işçilerden 23 .000'i Sosyal Sigortalar kapsamına dahil edilmiştir (Sivas Ticaret ve Sanayi Odası. 1985: 59).

Sivas ili sanayi bakımından ülkemizin gelişmemiş bölgeleri arasında yer almakla birlikte son yıllarda gözle görülür bir gelişme ve potansiyelin olduğu görülmektedir. 1990 yatırım programında Sivas, 4 trilyon proje bedeli ve 450 milyar yatırım ödeneği ile önemli bir yer tutmaktadır. Yıllık yatırım tutarlarının, 106 milyar enerji, 100 milyar tarım, 74 milyar imalat, 66 milyar ulaştırma, 14 milyar eğitim, 13 milyar sosyal altyapı, 11 milyar sağlık, 7 milyar konut, 10 milyar da diğer sektörlerle tahsis edilmiştir. 1991 yılında da 233 milyar program ödeneği ve 306 milyar 423 milyon rezerv ödeneği ayrılmıştır. Bunların yüzde payı ise sırasıyla %1,8 ve %2,1'dir. Nakdi ödenek ise 254 milyar 530 milyon ve payı %2.0'dir. 1991 yılı ödeneklerinin gerçekleştirme oranı ise %83,1'dir (DPT, 1992: 77).

Sivas, Cumhuriyet döneminde hep dışarı göç veren bir ilimiz olmuştur. Net göç oranları 1970-1975 yıllarında binde -46.00, 1975-1980 yıllarında binde -67,37 ve 1980-1985 yıllarında binde -49,49 olan Sivas, bu konuda Türkiye'de ön sıralarda yer almaktadır. Sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel ve psikolojik birçok sorun ortaya çıkaran bu göç olgusu Sivas ile adeta özdeşleşmiştir. Bu olgu, bir noktadan sonra sosyal ve ekonomik erozyon niteliğine dönüşerek çeşitli sorunlar şeklinde kendini hissettirmektedir.

5. Nüfus Yapısı ve Özellikleri

Eski bir yerleşme merkezi olan Sivas şehri tarihi seyir içerisinde nüfus bakımından Selçuklular döneminde en yüksek düzeye ulaşmıştır. Elde mevcut kayıtlara göre bu dönemde şehrin merkez nüfusu 120.000'i bulmuştur. Ancak Timur'un 1401 yılında şehri istilasından sonra yakılıp yıkılan ve harap edilen Sivas'ta nüfus hızla azalmıştır. Kayıtlara göre bu azalma 1825'te 98.000'e, 1850'de 90.000'e, 1875'te 55.000'e düşmüş, yurdumuzda ilk resmi nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında ise 29706 olduğu görülmüştür (Sivas Valiliği, 1973: 33). Cumhuriyet dönemi öncesi ilk resmi kayıt, Osmanlı devletinin ilk resmi nüfus sayımı olan 1831 tarihli sayımın sonuçları içinde yer almaktadır. Buna göre bu yıllarda Sivas livasında 97.253 müslim, 18537 gayr-i müslim olmak üzere toplam 115.790 kişi yaşamaktadır (Karal, 1943: 152).

Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar devam eden bu nüfus azalışı bu noktada durmuş ve ileriki yıllarda artmaya başlamıştır. 1925-1930 yıllarında Sivas gerek siyasi gerekse iktisadi bakımdan oldukça sönük bir hayata sahip olmuştur. 1930 yılında demiryolunun gelmesi ile şehir nüfus ve alan bakımından gelişmeye başlamıştır. Nüfus 1935-1940 arasında %4,6, 1940-1945 arasında %1,4, 1945-1950'de %3,2, 1950-1955'de %5,6 1955-1960 'da %8, 1960-1965'de %3,4 ve 1965-1970 döneminde %4,9 oranında artmıştır (Sivas Valiliği, 1973: 33). 1935-1965 döneminde kent 33.000'den 109.000'e çıkarak %222'lik bir artış kaydetmiştir. Sivas kent nüfusu artışı ile Türkiye kentsel nüfusunun artışı karşılaştırılırsa 1935'ten 1965'e kadar Sivas kent nüfusunun ortalama olarak artış hızı 7,4 olarak belirir. Aynı oran Türkiye'de ise 5,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu da göstermektedir ki o yıllarda Sivas demografik açıdan Türkiye'nin en hızlı kentleşen illerinden biridir. 1960'dan sonra gerçek kent kimliğine bürünmeye başlayan Sivas'ta 1935-1965 yılları arasında kentleşmenin oldukça hızlı olduğu görülmektedir. Artışın hızlı olmasına rağmen miktar olarak Sivas kentinin çok fazla büyüdüğü söylenemez.

1935-1965 yılları arasında toplam 75.000 kişilik bir artış olduğu gözönüne alınırsa konu daha iyi anlaşılır. Sivas'ın 30 yılda aldığı nüfus miktarı, yaklaşık olarak İstanbul'un bir yılda aldığı nüfusa karşılık gelmektedir. Sivas'ta nüfus artışını dönemler itibari ile nedenleri açısından iki kısma ayırabiliriz. Birinci dönem 1935-1950 yılları arasını kapsar. Bu dönem Sivas'ta iki büyük fabrikanın kurulması ve demiryolunun çevreye ulaşımı sağlaması, çevre nüfusu kente çeken nedenler olmuştur. Yani çekici ve itici nedenler bu dönem kentleşmesi üzerinde etkilidir. İkinci dönemde itici nedenlerle kırdan kopan nüfus en yakın kente akmaktadır. Görüldüğü gibi iki dönem kentleşmesi arasında büyük farklar vardır, ama sonuç aynıdır (Alacahan, 1994: 64).

Toprak büyüklüğü açısından Türkiye'nin en büyük illerinden biri olan Sivas için, nüfus bakımından aynı şeyi söylemek mümkün değildir. 28.488 km² alana sahip ilde, 1980 yılında 750.144 kişi yaşamaktayken bu sayı 1985 yılında

yıllık binde 2,63 artarak 771 .555'e ulaşmıştır. Aynı dönemde Türkiye nüfusu artış hızı yıllık binde 24.88'dir. Görüldüğü üzere 1980-1985 yılları arasında Sivas ili yıllık nüfus artış hızı, Türkiye Nüfus artış hızının çok altındadır. Benzer şekilde 1985-1990 yılları arasında Türkiye nüfusunun yıllık artış hızı binde 21.71 iken bu oran Sivas'ta yıllık binde - 1.06'lık bir azalma göstererek 767.841 'e düşmüştür.

Nüfus yoğunluğu açısından bir değerlendirmede bulunacak olursak, nüfus artışı ile ilgili değerlendirmelere paralel sonuçların ortaya çıktığını görürüz 1960 yılında Sivas'ta km²'ye 24 kişi düşmektedir. Bu oran Türkiye ortalamasının altındadır ve Tokat, Yozgat ve Kayseri gibi komşu illerden de daha az bulunmaktadır (İller Bankası, 1967: 46). 1980 yılına geldiğimizde ise Türkiye nüfus yoğunluğu 58 iken bu sayının 1985 yılında 65, 1990 yılında ise 73 olduğunu görürüz. Bu rakamlar Sivas için sırasıyla 26, 27, ve 27 olarak belirlenmiştir. Yine bu rakam 1997'de 26'ya düşmüş bulunmaktadır. (Tablo-4). Görüldüğü üzere geçen 10 yıl içinde Sivas'ta nüfus yönünden hiçbir gelişme olmamış, il adeta yerinde saymıştır. Sivas ilinin Türkiye nüfusu içindeki payı ise aynı yıllarda sırasıyla %1,68, %1,52 ve %1,36 olmuştur. Bu oran 1997'de ise %1.12'ye kadar düşmüştür. Görüldüğü gibi Sivas'ın nüfus payı sürekli azalmaktadır. (Tablo-4)

Tablo. 3.Sivas ve Türkiye'nin Yıllara Göre Nüfusu ve Artış Hızı

	Nüfus				Art. Hızı ‰	Artış Hızı ‰	Art.Hızı ‰
	1980	1985	1990	1997	1980-1985	1985-1990	1990-1997
SİVAS	750144	771.555	767.481	697.317	0,5.63	-0,1.0	-1.40
TÜRKİYE	44.736.957	50.644.458	56.473035	62.810.111	24.88	21.71	15.33

Kaynak: DİE İlgili Yıllar Nüfus Sayımları

Tablo.4.Sivas Nüfusunun Türkiye İçindeki Payı ve Yoğunluğu

	1980	1985	1990	1997
Sivas	1.68	1.52	1.36	1.12
Türkiye	100	100	100	100
Yoğunluk (Sivas)	26	27	27	26
Yoğunluk (Türkiye)	58	65	73	80

Kaynak: DİE İlgili Yıllar Nüfus Sayımı

6. Kentleşmenin Sosyal Maliyeti

Kentleşme hareketi günümüzde giderek maliyet artırıcı niteliği ağır basan bir olgu haline gelmektedir. Özellikle zaman ve mekan farklılığı arttıkça bu nitelik belirginleşmekte ve sosyal, ekonomik vb. adlar altında kendini hissettirmektedir. Günümüz ve 50 yıl öncesi kentleşmesini karşılaştırdığımızda, gelişmiş ülkelerden üçüncü dünya ülkelerine doğru yol aldığımızda bunu karakteristik özellikleri ile birlikte görme imkanına sahip olabiliriz.

Türkiye'de son otuz beş - kırk yılda kentleşme hızının sanayileşme hızından daha yüksek seviyede seyrettiği ortadadır. Bu süreçte kentle bütünleşme ve kente intibakın uzun bir zaman sürecinde yavaş da olsa gerçekleşebileceği pek çok

araştırmacı tarafından kabul edilmektedir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki Türk toplumu bugün iki ana zıt gruplaşma süreci içindedir. Bu oluşumlar Türk toplumunun Batı dünyası ile bütünleşmesini içeren bir gelişme yönünde olup, dış dünya açısından başkalaşma ve milli ölçekte ise, yabancılaşma görünümündedir. Başka bir deyişle, milli düzeyde kültürel-tarihsel birikimle ekonomik ve kültürel sömürgeciliğin çatışması, ahlak, dünya görüşü, hayat tarzı, özlemler ve temel kavramlar açısından değer sistemlerindeki ana değişimin yönünü tayin etmektedir (Tolan, 1977: 34-35).

Türkiye'deki hızlı ve sağlıksız kentleşmenin yol açtığı sosyal problemler oldukça fazla olmakla birlikte bu problemleri; çevrenin tahribi, fiziki plansızlık veya yerleşme düzensizliği, gelir dağılımında eşitsizlik, sosyal tabakalaşmanın derinleşmesi, kültür değişmesi ve kültür boşluğu ile toplum hayatındaki çözülme gibi başlıklar altında ele alabiliriz (Sezal, 1992: 80). Kendi içinde ayrı ayrı özellik ve derinliğe sahip bu problemler ülkemiz genelinde benzer bir nitelik taşımakta ve bazı özel durumlar dışında bütün kentlerimiz için aynılaşma eğilimi göstermektedir. "Türkiye'de kentsel nüfusun hızla artışının ana nedeni kırdan kente göçtür. 1950- 1980 döneminde kentlere her yıl ortalama 350 000 dolayında insanın göç ettiği bilinmektedir. Bu hesaba göre, bu otuz yılda en azından on milyon köylü kentlere göç etmiştir"(Karpaz, 1992: 21). Göç olgusunun bazı temel nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kırsal alanlarda yeterli iş olanaklarının olmayışı ve arazi bölünmüşlüğü getirdiği tedirginlik ve fakirlik olarak ele alınabilir. Tarımda makineleşmeye geçilmesiyle birlikte çok sayıda çiftçi ailesinin boş işgücü olarak ortaya çıkması da bu etkenler arasındadır. Ayrıca göç etme, sosyal güvence arayışı, daha mutlu bir yaşam sürme düşüncesi gibi psikolojik nedenler de kır-kent arasındaki nüfus mobilitesini etkileyen unsurlardır (Özer, 1994: 39).

Köyden kente göç edenlerin intibakı veya intibaksızlığı sonucu oluşan problemlerin sadece göç ve düzensiz kentleşme sonucu olmadığını belirtmek gerekir. Türkiye'de düzenli kentleşme ve düzenli, planlı ve kontrollü bir göçün olması halinde bile Batı ile yoğun iletişim ve etkileşim içinde bulunan büyük şehirlerde batı teknolojisi ile birlikte gelen kültürel yapı, geleneksel kültürel yapılarla çatışacak ve bazı sosyal problemler ortaya çıkaracaktır. Ayrıca, Türk kültürünün batıdan farklı motiflerini ve işlevlerini kabul eden kesimlerle Batıya açık kesimleri arasında her dönemde çatışma varolmuştur. Düzensiz kentleşme ve göçün ortaya çıkardığı problemler ele alınırken bu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Sosyo-kültürel problemleri diğer problemlerden ayırmak da pek mümkün değil. Ancak bunlar suni olarak ayrılmaya çalışıldığında kentleşmenin, ülkemizde suçluluk, anomi ve yabancılaşma ve psikolojik bozukluklar üzerinde etkili olduğu görülebilir (Görmez, 1991: 75). Şurası bir gerçektir ki sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel problemler yakın bir etkileşim içinde ortaya çıkmaktadır. Onun için bu sosyal problemlere kısa sürede etkide bulunabilecek çözümler ortaya koymak

oldukça zordur. Ancak sistemli bir yaklaşımla sorunlara çözüm getirilebilir.

Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerimizin özel durumları saklı tutulmak üzere kentleşmenin sosyal maliyeti boyutunda Sivas ili de ülke geneli ile benzer özellikler taşımaktadır. Bu özellikler bazı konularda farklılaşma gösterse bile makro anlamda birbirine oldukça benzer nitelikler sergilemektedir.. Sivas düzensiz kentleşme ve göç hareketine en fazla maruz kalan illerimizden biridir. 1927 yılında 329 bin 581 kişinin yaşadığı Sivas'ta 1990 yılı itibariyle 767 bin 481 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 221 bin 512'si il merkezinde, 160 bin 345 kişisi ilçe merkezlerinde, kalan 385 bin 534'ü ise köy ve bucaklarda yaşamaktadır. 1997 sayımına göre ise, ilin 697 bin 317 olan genel nüfusunun 395 bin 465'i kent ve ilçe merkezlerinde geri kalan 302 bin 558'i ise kırsal alanda yaşamaktadır.

Cumhuriyet döneminde Sivas hep dışarı göç veren bir il olmuştur. Öyle ki, yurt dışında 200 bin, İstanbul'da 800 bin, Ankara, Mersin, Bursa, Antalya, İzmir ve Kayseri gibi büyük kentlerde yaklaşık 600 bin civarında Sivaslı yaşamaktadır. Bu ise gidilen yerlerde intibaksızlık, suçluluk, yabancılaşma ve psikolojik bozukluklar gibi birçok problemi beraberinde getirmektedir. Kentleşme sürecinde diğer kentlerimiz gibi Sivas da birçok sorunla karşılaşmakta ve bir değişimi yaşamaktadır. Ahmet Turan Alkan bu değişimi anlatırken; *Altıncı Şehir*'de Sivas'ın artık kaybettiğimiz çehresinden küçük ayrıntılar bulacaksınız, altmışlı yıllara kadar bir şehir bütünü olarak yaşayan bir *kurun-i vusta* sükunetini muhafaza eden Sivas'ın nasıl değişmekte olduğunu, hatta tanınamayacak kadar başkalaştığını izleyeceksiniz” diyor ve devam ediyor; “Benim kuşağım, o dayanılmaz değişme fırtınasından önceki son sükunet devrini yaşayabilmiş olması bakımından son şanslı nesildir. Sosyal değişimin ve şehirleşmenin giderek daha az zaman aralıklarında dev adımlar attığı *gelişme* sürecinde, ellili yıllarda doğanlar, neredeyse bir *vaka-i nüve* kadar tarihi gözlemlerde bulunabilme şansına erişmişlerdir (Alkan, 1992: 10). Bu satırlar, Türkiye geneline benzer şekilde Sivas'taki kentleşme sürecinin sosyal, kültürel ve başka boyutlardaki etkilerinin cesametini ahenkli bir şekilde anlatmaktadır. Bu değişimin beraberinde bir sosyal maliyet getireceği konusu ise herkesin kabulü olan bir konudur.

7. Sivas'ta Kentleşme Sorunları

7.1 Kentsel Çevre Sorunları

Çevre sorunları içinde önemli bir yere sahip olan hava kirliliği ile ilgili olarak yerleşim yeri ya da kentleşme kaynaklı kirleticilerin ağırlıklı olduğu ortadır. Özellikle kış aylarında yakıt kullanımına bağlı olarak görülen hava kirliliği insan sağlığını tehdit etmektedir. Endüstriyel kaynaklı kirletici maddelerin yöresel etkileri yanında hava akımları ile taşınan gaz ve parçacıkların atmosfere saldıkları yerlerin dışında ve uzaklarında da olumsuz etkilerinin bulunduğu bilinmektedir.

Hava kirliliğinin iki ana nedeni olan yerleşim yerleri ve endüstri Sivas'ta da önemli kirliliklere neden olmaktadır. Bugün hava kirliliği Sivas'ın ilçelerinde pek

sorun olarak görülmemektedir. Bunun nedeni ilçelerde nüfusun ve sanayileşmenin fazla olmamasıdır. Ancak Kangal ilçesinde kurulan termik santral önemli ölçüde hava kirliliğine neden olmaktadır. Ayrıca dört tarafı dağlarla çevrili olmasına karşın Divriği ilçesinde DDY (Devlet Demir Yolları) tamir atölyesi, Demir Çelik Konsantre Tesisleri ve evsel yakıtlardan kaynaklanan kirlilik, nüfusun az oluşundan ötürü büyük boyutlara ulaşmamaktadır.

Sivas'ta yılın altı ayı kış olduğu için hava kirliliği de özellikle bu mevsimde etkili olmaktadır. Kış aylarındaki kirlilik nedeni daha çok evsel yakıtlar; Yaz aylarındaki kirlilik nedeni ise çıplak dağlardan taşınan tozlar, çimento fabrikasının tozları, fırınlardan çıkan duman ve partiküller, trafik araçları, DDY ve TÜDEMSAŞ fabrikasının baca gazlarıdır. "Sivas'ta yılda 5.000 tonu kok olmak üzere 150 bin tona yakın kömür, 11.000 ton da fueloil yakılmaktadır. Bilinçli yakılmayan soba ve kalorifer kazanlarından havaya bir kış boyunca yaklaşık 6000 ton SO₂ bırakılmaktadır. Sivas halkı kaloriferlerin yakılmasının zorunlu olduğu en az beş ay süresince (15 Kasım-15 Nisan) kirli hava solunması zorunda kalmaktadır. Halk sağlığı Lâboratuvarı ve Çevre Mühendisliği Fakültesi 1986 yılından beri değişik cihazlarla SO₂ ve duman ölçümleri yapmaktadır. Bu ölçümler kış mevsiminde bazı günlerde hava kirliliğinin birinci alarm düzeyini (800 mg/m³) göstermiştir. Ayrıca kışın hava kirliliği yaz aylarına (Haziran Temmuz, Ağustos) göre 9 kat daha fazladır. Buna göre Sivas'ta hava kirliliğinin %90 oranında evsel yakıtlardan ileri geldiği söylenebilir.

Trafik araçlarından kaynaklanan hava kirliliğine gelince; bugün Sivas trafiğine kayıtlı 25 bin araç vardır. Bunların egzoz gazlarıyla yaratılan kirlilik henüz tehlikeli boyutlara varmamıştır. Merkez ilçede mevsimlere göre atmosferdeki kurşun miktarı ölçümleri yapılmış buna göre 45 ölçümde Türkiye için izin verilen kurşun düzeyine yakın iki değer bulunmuştur" (Şubat 1987 -1,97 Mg/m³ ve Nisan 1987 -1,97 Mg/m³)(Polat, Yanıkoğlu, 1990: 52).

Sivas kenti hava kirliliğinin genel durumu ve boyutlarının ortaya çıkarılması için 1988 yılından itibaren beş yıllık süre ile yapılan kirlilik parametrelerinin belirlenmesi çalışmalarında Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği esas alınmıştır. "Kükürt di oksit ve partikül madde miktarının yıllık ortalama değeri, yönetmeliğin sınır değeri olan 150mg/m³'ün üzerinde ve yıllara göre artarak devam etmektedir. 1994 yılı itibarıyla kış dönemi ortalamaları yönetmelikte öngörülen sınır değer (SO₂ için 250 mg/ m³ - Duman için 200mg/m³) çok üzerindedir. Sivas bu değerler ile Türkiye'nin en kirli illeri içinde yer almaktadır. Kış günlerinin %35'inde kükürt dioksit miktarı kısa vadeli sınır değer olan 400 mg/ m³ 'ü aşmış, duman miktarı ise kış günlerinin %27'sinde kısa vadeli sınır değer olan 300mg/ m³'ü aşmıştır. 1990 sonrası en kirli yıl ise 1991 kış dönemi olmuştur. Bu dönemin %6'sında ikinci uyan kademesi aşılmıştır" (Everest, 1993: 53).

Hava kirliliğinin önlenmesi için, kömür kalitesinin artırılması, Kayseri'ye kadar getirilecek olan doğal gazın Sivas'a da getirilmesi gibi önlemler alınabilir ve

bu ilimizin iyi kaliteli kömür sağlanmasında öncelikli iller arasına alınması uygulamasına gidilebilir. Ayrıca yoğun emisyon veren binalarda filtre uygulamasına gidilmesi yararlı olacaktır. Hava kirliliği ölçümleri genel olarak kirliliğin en yoğun olduğu yerlerde yapılması kuralına uyulmalıdır. Daha gelişmiş ölçüm araçları sağlanmalıdır. Kentin batıya doğru yapılaşması önlenmeli, doğuya doğru uygun parselasyonla gelişmesi sağlanmalıdır.

Kentleşme nüfus artışına paralel bir gelişme gösterir. Ülkemizde sıvı atık maddelerin bir şehirden uzaklaştırılmasının en kolay yolu, yakındaki bir ırmağa, göle kanalizasyonun bağlanmasıdır. Bu kolay, ucuz yol doğaya büyük zarar verir. Evsel atık maddeler, besin maddeleri içerir ve su canlılarının yaşamasında belli rolleri vardır. Fakat endüstri tesislerinin sıvı atık maddeleri, yağlar, arsenik, civa, krom, kurşun, demir, manganez gibi metaller de içermektedir. Bu maddeler zamanla su canlılarını vücudunda yer tutar. Bunların avlanması ve tüketilmesiyle de insanlara geçer. Bütün bu zarar ve etkilerin ülkemiz bazında birçok örneği vardır. Sivas ilimiz açısından duruma baktığımızda ise benzer durumlar görmemiz mümkündür.

Sivas'ta kirliliğin en yoğun olduğu akarsular Kızılırmak, Tecer Irmağı ve Çaltı Çayıdır. İmranlı'da Kızıldağ'dan doğan Kızılırmak, İmranlı'ya kadar içilebilir nitelikte olmasına rağmen, Zara'dan sonra *içilmez* ve çok özel koşullarda sulama suyu olarak kullanılamaz duruma gelmiştir. Sivas'ta Kızılırmak, TÜDEMSAŞ fabrikasının atık sular, kanalizasyon suları ve Tecer Irmağının da karışması ile iyice kirlenmektedir. Bu kirlilik daha çok askıdaki katlarda belirginleşmektedir. Tecer Irmağı'nın kirliliği, Ulaş ilçesinin kanalizasyon suları, Budaki mevkiinde stronsiyon yıkama tesisleri ile olmaktadır. Kurulan Demir-Çelik haddehanesinin atık sularının buraya bırakılması ile kirlilik oranı oldukça artmıştır. "Sivas'ta su kirliliğinin önlenmesi için öncelikle Kızılırmak'ta kimyasal kirliliğe neden olan yan kollar ve kaynak sularının ıslahı yoluna gidilmelidir. Divriği Demir Çelik konsantrasyon sularının dinlendirilip, katı maddeler çöktürüldükten sonra akarsuya verilmelidir. Sivas il merkezi kanalizasyon sularının arıtılarak Kızıl ırmağa verilmesi yararlı olacaktır. Bunu gerçekleştirmek için Arıtma Tesisi Projesi'nin ihaleye verilmiş olması sevindiricidir" (Polat, Yanıkoğlu, 1990: 54-56).

Su ve toprak kirlenmesi birbiriyle yakından ilgili iki kirlenme türüdür. Toprağın değerini düşürecek her türlü doğal ya da antropojen olay toprak kirlenmesinin kapsamına girer. Tarımda yanlış uygulamalar, erozyon, maden işletmeciliği, sanayi atıklarının boşaltılması, kentsel atıkların rasgele bırakılması vb. gibi olaylar toprak kirlenmesi içinde ele alınır. Bu faaliyetlerin birçoğu aynı zamanda su kirliliğinin de nedenidir. Gerek toprak kullanımı nedeniyle gerekse kentsel atıklar ve endüstriyel faaliyetler nedeniyle ortaya çıkan toprak kirlenmesi sorunları ülkemiz genelinde olduğu gibi Sivas ilinde de kendini göstermektedir. Erozyon bu konuda başlıca sorunlardan birisi olmaya devam etmektedir.

7.2 Altyapı Sorunları

Kentleşmenin en önemli sorunları arasında yer alan ulaşım, hızlı ve sağlıklı kentleşmede çözümü daha zor ve içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Sivas'ın tarihi seyri içerisinde gelişimini incelediğimiz ulaşım konusunun fazlaca problem olmadığı ancak şehir içi ulaşımında bazı sıkıntıların dönem dönem yaşandığı gözlenmektedir. Bunu kentleşme hızının düşüklüğü ile açıklayabileceğimiz gibi yerel yönetimlerin konu üzerinde hassasiyetle durmasına da bağlayabiliriz. Kentin ticari ve ekonomik yapısının gelişmesiyle birlikte nüfusun köyden kente akışı, kalabalıklaşması, şehir içi ulaşımı da zorlamıştır (Yıldırım, 1993: 66).

Anadolu'da ticaret yollarının kesişme noktasında bulunan Sivas, Cumhuriyet Döneminde ulaşım sorununu çözmeye çalışmış ve bazı faaliyetlere girilmiştir. Vali Hilmi Bey 1925-1928 yılları arasında bir yol bayramı başlatarak bu konuda bir hareketlenme sağlamıştır. 1935 yılında komşu iller sınırına kadar giden ve işleyen şose yolların 380 kilometresi iyi, 460 kilometresi onarılmaya muhtaç ve 150 kilometresi tesviyeli olmak üzere 900 kilometre idi. 526 beton ve ağaçtan yapılmış köprü ve menfez vardı (Basel, 1985: 55).

Çevre illerle bağlantısını karayolu ile güçlendirme çabası içinde olan Sivas, ana merkez ve uzak limanlara bağlanmadan dışa açılmayacak ve o eski ticari merkez olma özelliğini yakalayamayacaktı. Bu nedenle her dönemde demiryolu projelerinin gerekliliği gündeme getirilmiştir. Sivas'ta, Cumhuriyet'in ilanına koşut olarak ticaret ve sanayi canlanmış ve bunu da büyük oranda 1930 yılında demiryolunun gelmesi ve 1939 yılında cer atölyesinin kurulması sağlamıştır denebilir. Demiryolu ve karayolunun güçlendirilmesinden sonra hava taşımacılığı da bu ilimizde ulaşım ağını genişletmiştir. İlk seferlerin 1966 yılında başladığı Sivas hava ulaşımı bugün oldukça gelişmiş ve her tür uçağın iniş ve kalkışına müsait bir havaalanına kavuşmuştur. Sivas'ta otobüsle şehir içi ulaşım ilk defa 1945 yılında iki otobüsle başlamıştır (Sivas Valiliği, 1973: 81). Yetersiz kaldığı için ise 1946 ve 1949 yıllarında ikişer otobüs daha hizmete sokulmuştur.

Son yıllarda Belediye yol ve kaldırım çalışmalarına hız vermiştir. Örneğin 1989 yılında 58,700 m² olan sathi asfalt miktarı 1993 yılına gelindiğinde 437.000 m²'ye çıkmıştır. Yine 1989 yılından 1993'e kadar, beton asfalt miktarı 182.000'den 410.600 m²'ye çıkmıştır (Sivas Belediyesi, 1993: 17).

Bütün bu çalışmalar önemli olmakla birlikte yeterli sayılmamalıdır. Sivas, gelişmiş bir ulaşım ağı ile daha etkin bir ticari ve ekonomik merkez haline getirilmelidir. Ancak bu konu sosyal, ekonomik ve başka yönleriyle bir bütün olduğu için kısa sürede tam bir çözüme gidilmesi oldukça zor görünmektedir.

Sivas'ta aydınlatma çalışmaları ilk defa Vali Muammer Bey zamanında 1917 yılında başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı bu çalışmaları aksatmış ancak savaş sonrası tekrar başlanabilmiş ve öncelikle şehrin yolları ve meydanları aydınlatılmış daha sonra halkın umumi olarak faydalandığı, lokanta, sinema, kahvehane gibi

yerler aydınlatılmıştır. 1932’de belediye ve özel idare ortaklığı ile belediye başkanı Hikmet Işık’ın başkanlığında “Elektrik Birliği” kurulmuştur (Kızılırmak Gazetesi, 1932). Daha sonra ise Tavra deresinde 1934 yılında elektrik santrali kurularak işletilmeye başlamıştır. Biri yedek olmak üzere 400 beygir gücünde 600kw saatlik enerji sağlayan iki makine vardır. Bu elektrik şehre 4 transformatörden dağıtılmaktaydı. Şehir elektrik şebekesi her geçen gün genişletilmiş ve elektriği olmayan mahalleler programa alınarak aydınlatılmaya çalışılmıştır. 1937’de cadde ve sokaklar 60-100 mum kuvvetinde 557 lamba ile aydınlatılırken, şebekenin uzunluğu 25 kilometreyi ve abonmanların sayısı 1 400’ü bulmuştur. 1949 yılı Ekim ayı itibari ile de abonman sayısı 3872’ye çıkmıştır. Cer atölyesinin kurulması ile birlikte buranın termik santrali, ilde şehrin ihtiyacına cevap vermekte yetersiz kalan mevcut santrallerle birlikte şehre elektrik sağlamıştır. 1954 yılında Sızır Elektrik Santrali kurulmuştur. Bunu 1974 yılında kurulan Kangal Termik Santrali takip etmiş ve ardından da Kılıçkaya, Çamlıgöz ve Gölova Barajı hidroelektrik santralleri kurularak şehrin elektrik ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır (Alacahan, 1994: 92).

Sivas’ta su şebekesi ile ilgili asıl ciddi çalışmalar 1943 sonrası başlamış ve belediyece su şebekesi bir müteahhide ihale edilmiştir. Sivas şehir içme suyu kaynağındaki son kapsamlı çalışma 1964 yılında yapılmıştır. 1964 yılı ve onu takip eden 10-15 yıl içinde, bu çalışma sonucundaki genel durum şehre yeterli durumdaydı. Ancak 1975 yılından itibaren kısmi olarak su problemi görülmeye başlandı ve 1992 yılında yoğunlaşma eğilimi gösterdi. Şehir nüfusuyla birlikte konut sayısının yıllar itibariyle artmasına karşılık su miktarı aynı kalmış, çok katlı binaların da artmasıyla doğal cazibe yoluyla şehre verilen suyun tazyiki düşmüştür.

Ortaya çıkan su problemine, kaynak geliştirme çabaları, yeni depolama yapılması, şebeke yenileme çalışmaları ve abonelerin bilgilendirilmesi gibi yöntemlerle çözüm bulunmaya çalışılmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda 750 litre/sn su elde edilmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda 1991 yılı Aralık ayı itibariyle günde 55 bin ton su verilirken, 1993 yılı Aralık ayı itibariyle 95 bin ton su verilmeye başlanmıştır. 1995 Ocak ayı itibariyle şehre verilebilen toplam su kapasitesi ise günde 125 bin tondur. 1989 yılında 13804 mt olan içme suyu altyapı inşaatına, 1990 yılında 18.491 m, 1991 yılında 35.970 m, 1992 yılında 20.000 m ve 1993 yılında 88.728 m eklenerek 1994 yılı başında toplam 171.993 metreye ulaşmıştır. Abone sayısı, 1964 yılında 7500 iken 1981’de 32.000, 1989’da 47.342 olmuş ve 1994 başında 60.000 adete ulaşmıştır. Buna bağlı olarak günlük su tüketimi de 1981’de 56.000 ton, 1992’de 88.000 ton ve 1994 başında 115.000 ton olarak gerçekleşmiştir (Sivas Belediyesi, 1993: 21). Bu çalışmalar bağlamında 1995-1999 yılları arasında su problemi yaşamayan Sivas 2000 yılından itibaren tekrar su yetersizliği problemi ile karşı karşıya kalmıştır.

1939 yılında 15 km’lik bir kanalizasyona sahip olan Sivas’ta asıl sağlıklı iyileştirmeler 1940’lardan sonra başlamıştır. Bu yıllarda mevcut yapı iyileştirilmişse de şehrin kanalizasyon olmayan bir çok bölgesi mevcuttu. 1985-

1993 döneminde şehir altyapı inşaatı %90 oranında tamamlanmış bulunmaktadır. Şehrin atıksu deşarjını sağlayacak olan ana kollektöre bazı ilaveler yapılarak tamamlanma aşamasına gelinmiştir. Mevcut kanalizasyon şebekesine, 1989 yılında 47.625 mt, 1990 yılında 60.692 mt, 1991 yılında 50.675 mt, 1992 yılında 56.520 mt ve 1993 yılında 34.034 mt ilave edilerek toplam 248.646 mt'ye ulaşmıştır (Sivas Belediyesi, 1993: 7). Bugün Sivas'ta önemli bir kanalizasyon problemi bulunmamaktadır.

Sivas, yeşil alan ve ormanın az olduğu illerimizden biridir. İl yüzeyinin yaklaşık %1,6'lık kısmı ormanlıktır ve bu 3300100 hektara karşılık gelmektedir. Şehrin içindeki toplam yeşil alan miktarı, Paşa Fabrikası, Sıcak Çermik ve Soğuk Çermik hariç olmak üzere 373.000 m²'dir. Kişi başına 1,6 m²'lik bir yeşil alan düşmektedir (Polat, Yanıkoğlu, 1990: 52). Bu konuda uluslararası standart ise 5,5 m²'dir. Sivas'taki bu yeşil alan azlığından Ahmet Turan Alkan şu şekilde yakınıyor: "Ta uzaklardan yeşil bir ravza görünümüyle yürek ferahlatan iyimser yeşillikler, şehrin derununa doğru nüfuz ettikçe hüznü verici bir kavak fukaralığına inkılâp eder. Çocukluk günlerimizin geçtiği zamanlarda bu şehir kayak ve söğüt biteviyeliğine mahkum olmamış, gerçekten yeşil bir beldeydi. Apartman cinnetine teslim olmadığımız o güzel günlerde, şehrin en meskun mahallelerinde bile gönül ferahlatan bahçeler bulmak mümkündü. Bahçe namına, iki apartman arasına sıkışmış üç-beş metrelik kararmış beton döşeme üzerinde güya oynadıklarını zanneden bugünkü çocuklara duyduğum merhamet gerçekten büyüktür (Alkan, 1992: 88). Yeşil alan konusunda bazı çalışmalar devam etmektedir. Orman İşletme Müdürlüğü'nce Ankara yolu civarında başlatılan ve Taşlıdere Boğazı sonuna kadar ulaşacak olan 2 bin hektarlık "Sivas Yeşil Kuşak Ağaçlandırma Bölgesi" hava kirliliği sorununun çözümünde yararlı olacaktır.

1989 yılından itibaren şehrin güzelleştirilmesi yönündeki çalışmalar bir sistematige oturtularak büyük kitlesel parklar yerine semt parklarına önem verilmiştir. Bu bağlamda park, bahçe, yeşil alan, ağaçlandırma hizmetleri şehrin geneline yayılmaya çalışılmıştır. Okul ve cami çevre düzenlemeleri uygulaması ile yeni yeşil alanlar kazanılmıştır. 1988-1993 yılları arasında 88.000 adet ağaç dikilirken, 11.250m² yeniden düzenleme ve onarım çalışması, 78.000m² park ve çocuk oyun alanları, 22.100m² yeşil alan ve çevre düzenlemesi, 6.100m² okul çevre, 8.910m² cami çevre düzenleme ve 3 2.600m² orta refüj çalışması faaliyetleri gerçekleştirilmiştir (Sivas Belediyesi, 1994: 21).

Ayrıca daha yaşanılır bir Sivas için gerekli çalışmalara kaynaklık etmek üzere *Sivas'ta Yeşil Rekreasyon ve Sağlık Turizmi* adlı bir çalışma hazırlanmıştır. Workshop niteliğindeki bu çalışmada yeşilin enine boyuna incelenmesi, jeotermal kaynaklardan yararlanma imkanlarının araştırılması, rekreasyon alanlarının artırılması ön plana çıkarılmıştır. Sivas'ın sahip olduğu hem kaplıca hem de piknik ve turizm niteliği taşıyan sıcak ve soğuk çermikler şehir için büyük önem taşımaktadır. İyi bir organize ile bu çermikler şehrin merkezi sistemle ısıtılmasında

kullanılabilecek niteliktedir. Yapılan çalışmalar göstermektedir ki Sivas'ta şehir içinde ve çevresinde yapılacak ağaçlandırma çalışmaları hava kirliliği ve gürültüyü %50 azaltabilecek, kış soğuğunu da 5-6 derece aşağı çekebilecektir (Sivas Belediyesi, 1992: 18). Sıcak Çermik'in jeotermal enerji üretiminde kullanılması çevre kirliliğini de önemli ölçüde azaltabilecektir. 50-55 derece sıcaklığa sahip bu kaynak, hem çevre dostu olup hem de büyük bir enerji kaynağıdır. Sivas'a 30 km uzaklıktaki Sıcak Çermik gittikçe bir yerleşim alanı, dinlenme merkezi olmakta ve gelecekte Sivas'ın banliyösü olmaya aday görünmektedir.

7.3 Barınma Sorunları

7.3.1 İmar ve Arsa Sorunu

Osmanlı Tahrir Defterine göre 16. yüzyılda Sivas'ta 3533 ev bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre şehir 44 mahalleye ayrılmaktadır. II. Mahmut döneminde de şehirde, 59 mahalle bulunmaktaydı (Yıldırım, 1993: 30). Şehirde 1871'de 6296 hane, 1898'de 7675 hane bulunmaktaydı. Yine 1898 yılı itibariyle 1465 dükkan, 13 hamam ve 12 han mevcuttur (Yurt Ansiklopedisi, 1983: 6881).

Cumhuriyetin kuruluşuna kadar önemli bir gelişme gösteremeyen ve küçük bir Anadolu şehri olarak kalan Sivas 1930'lu yıllarda gelişmeye başlamıştır. 1930'da Belediye Başkanı olan Hikmet Işık şehre elektriği getirmiş ve bu da Sivas'ın kentleşmesini önemli ölçüde etkilemiştir. Önemli gelişmeler olarak kabul edilebilecek şehir haritası uygulaması, yeni yollar ve lağımların yapılması ve İnönü Caddesinin açılması gibi faaliyetler Sivas'ı şehircilik açısından ileri götürmüştür. Bu yıllarda Sivas'ta hektar başına 156 kişi düşmekteydi. Şehir merkezine ait imar planı ilk defa 1932 yılında yaptırılıp uygulamaya başlanmıştır (İl Yıllığı, 1967: 284). Şehir için 1934 yılında 1/2000, 1/1000 ve 1/500 oranlarında olmak üzere üç plan hazırlanmıştır (Sivas Gazetesi, 1934).

1934 yılında hazırlanan bu planlara paralel olarak 1937 yılında bir İmar Planı Raporu kaleme alınmış ve bazı hedefler tayin edilmiştir. Şehrin haritasının yaptırılması, Özel İdare ile ortak hareket edilerek şehrin elektrikle aydınlatılması, asri ve fenni bir mezbaha inşa ettirilmesi, 710 metre parke, 4200 metre şose ve 10 km.si de Arnavut kaldırımı olmak üzere sokakların yapılması veya yeniden açılması bu hedefler arasında bulunmaktaydı (İmar Planı Raporu, 1937: 25). İkinci dünya Savaşı yıllarında yavaşlayan kentleşme hareketi, 1950 sonrası ivme kazanmış ve etkilerini göstermeye başlamıştır. Sivas şehri 1967'li yıllarda her yönüyle imar planı dışına taşmış durumdaydı. Bu yılda mahalle adedi 232 idi ve en az nüfuslu mahalle Kılavuz, en çok nüfuslu mahalle ise Altıntabak mahallesi olarak görünüyordu. Bu yıllarda Altıntabak mahallesinde arsa fiyatları ucuz olduğu gibi konutlar yerleşenin arzusuna göre yapıldığından maliyeti düşük olmakta idi. Gecekondu semti olarak hızla artmıştır. Tüm Anadolu şehirlerinde olduğu gibi Sivas da teknik imkansızlıklar yüzünden planlı şehirciliğin gereklerini yerine getirememiştir. İmar planının yapıldığı 1930'lu yıllara kadar yapılan çalışmalar bir

plan ve görüş çerçevesinde yapılmadığı için boşa gitmiştir (Kızılırmak Gazetesi, 1956). Yine 1967 yılında İmar Planı dışındaki en büyük gelişme batı ve güneybatı yönündedir. Altıntabak Mahallesi tamamen, Aydoğan, Yenimahalle, Çiçekli ve Mehmet Paşa mahalleleri de kısmen imar planı dışındadır. Bu gelişmeler imar planına uyulmadığından, genellikle arazi sahiplerinin kendi ifrazlı arsaları üzerinde gecekondü şeklinde ruhsatsız bina inşa etmeleriyle olmuştur (İller Bankası, 1967: 42).

Nüfus artışı ve kentleşme süreci Sivas'ın strüktürü üzerine tesir ederek, kent içi arazi kullanımının değişmesine neden olmaktadır. Meydana gelen bu yapısal değişim, merkezden başlayarak çevre iskan alanlarına doğru gelişmektedir. Buna paralel olarak arazi fiyatlarında da dalgalanmalar görülmektedir. Kent içinde arazi fiyatlarının en yüksek olduğu bölge merkez ve merkezin hemen doğusunda, Atatürk Caddesinin üzerinde 400 metre uzunluğundaki şeridin iki yanındır.

Sivas'ta arsa fiyatlarının bu şekilde artmasında yerel yönetimlerin elinde geniş alanların olmaması, mahallelerin merkezden bağımsız sosyal yapılanmaya sahip bulunmaması gibi etkenler rol oynamaktadır. Ayrıca herhangi bir bölgenin sahip olduğu sosyal seviye de arsa fiyatlarını dolaylı olarak etkilemektedir. İstasyon Caddesi buna güzel bir örnektir. Bu mekanın doğusunda iyi gelirli memur ve subaylar batısında ise dar gelirli memurlar ve işçiler oturmaktadır. Bu sosyal durum fiyatlara dolaylı olarak yansımaktadır (İller Bankası, 1967: 184).

Sivas'ta imar ve arsa konusunda bugün benzeri etkiler görülmeye paralel olarak bazı değişiklikler görülebilmektedir. Örneğin, şehrin yerleşim yönü batıya ve Yenişehir yönüne doğru kaymıştır ve bu da arsa fiyatlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Üniversitenin bu konudaki etkisi de büyük olmuştur. Gerek üniversitenin bulunduğu bölgede gerekse şehir genelinde arsa ve konut fiyatları ile kiralar oldukça yükselmiştir.

7.3.2 Konut ve Gecekondü Sorunu

Sivas'ta köyden kente göçün oldukça artması özellikle kenar mahallelerde gecekondü tarzında tek katlı konutları yaygınlaştırmıştır. Bunun önlenmesine yönelik olarak ihdas edilen gecekondü önleme bölgeleri ise imarlı bir yapılaşmayı başlatmış bulunmaktadır. 1975 yılında ildeki toplam bina sayısı 26.146 iken, 1984 'de 36.846, 1989 'da ise 51.528 olmuş, 1993 yılında yapılan numarataj çalışması neticesi bu sayı 52.451 olarak tespit edilmiştir.

1969-1970 yıllarında oluşturulan Aydoğan 1 nolu Gecekondü Önleme Bölgesinde 270 adet 2 katlı müsait arsa tahsis edilirken bu sayıya 1973'te 398 parsel daha ilave edilmiştir (Alacahan, 1994: 85). Sivas'ta 1989 yılından itibaren plansız ve sağlıksız kentleşmenin önüne geçmek üzere imar çalışmalarına hız verildi. Özellikle, plansız olarak yapılaşması yoğun olan ve şehre göç eden ailelerin düzensiz olarak gecekondulaşmayı yoğunlaştırdıkları mahallelerde 18. madde uygulamaları başlatıldı. 3194 sayılı İmar Yasası'nın 18. maddesi imar planlarının

uygulanması amacıyla hamur kuralını öngörmektedir Düzenleyici birleştirim kuralı, imar sınırları içindeki taşınmaz mallar için kullanılabilen bir yetkidir (Keleş, 1993: 198). 18. madde uygulamasının, şehirde düzenli yapılaşmanın sağlanması, teknik ve sosyal altyapının sağlıklı gelişmesi, imar planlarına uygun şekilde ruhsatlı ve çok katlı inşaat yapımına hazır parseller oluşturulabilmesi, imar planındaki yolların, parkların, cami, karakol, otopark, sağlık ocağı ve okulların şahıs mülkiyetinden çıkmasıyla bu alanların halkın kullanımına açılması gibi yararları vardır. Ayrıca 18. madde uygulaması sonucu hisseli kadastro parselleri, müstakil imar parseli haline geleceğinden artık kaçak inşaat yapımının ortadan kalkması söz konusudur.

DPT'nin nüfusu 20.000 ve üzeri belediyelerle ilgili araştırmasına göre, Sivas ilinin 1993 yılı konut stoku 47.858 olarak belirlenmiş ve bu ihtiyacın 1994'te 1132 adet arttığı, 1995'de ise 1161 adet artacağı tahmin edilmiştir. Yapılan projeksiyon çalışmaları sonucunda 1995-2000 yılları arasında Sivas'taki konut ihtiyacının 8559 adet artacağı da tahmin edilmiştir. Bütün bu bilgiler Sivas ili merkezi için öngörülmüş olup ilçeler ve köyler ayrı tutulmuştur (DPT, 1994: 17).

Sivas'ta sağlıklı yapılaşmanın önüne geçmek ve sosyal bir yara olan gecekondulaşmayı önlemek için üç adet Gecekondu Önleme Bölgesi oluşturulmuştur. İmar planları yapılan bu bölgelerde ucuz arsa verilip, plan ve projeleri ile altyapıları belediyece yapılarak dar gelirli vatandaşlarımızın konut yapmalarına imkan sağlanmıştır. Bunlardan Yenidoğan Mahallesi'nde 300 dönümlük bir arazi Gecekondu Önleme Bölgesi'ne dönüştürüldü. Arsa sahipleri ile anlaşarak parselasyonu tamamlanan bu bölgede imar parselleri oluşturularak arsa bedelleri taksitlendirilme suretiyle dar gelirli ve konutu olmayan vatandaşlara tahsis edildi. Kılavuz Mahallesi'nde oluşturulan Gecekondu Önleme Bölgesi ise yaklaşık 670.000m² alanı kapsamakta ve 880 parsel bulunmaktadır. Bu bölgede 5 parsel boş bırakılmış olup, 6 ada ise Toplu Konut Kooperatifi için ayrıldı. Yenidoğan ve Kılavuz Mahallesinde oluşturulan gecekondu önleme bölgelerinin olumlu karşılanması ve vatandaşların isteği üzerine Alibaba Mahallesinde de gecekondu önleme bölgesi oluşturulması karara bağlandı. İmar Planı, Belediye Meclisi onayından geçen Alibaba Gecekondu Önleme Bölgesi'nde parselasyon planları tamamlanmak üzeredir (Sivas Belediyesi, 1994: 14).

Sonuç ve Değerlendirme

Hızlı bir yapısal değişme süreci içinde bulunan Türkiye’de, değişimin en belirgin göstergelerinden biri giderek yoğunlaşan kentleşme olgusudur. Ülkemiz, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra sanayileşmeye başlamış ve kentleşme hızı da 1950’lerden sonra yükselmiştir. Gerçi, 1950’li yıllara kadar kent sayılabilecek pek çok yerleşme mevcuttur, ama kentleşme hızı bu yıllardan sonra büyük boyutlara ulaşmıştır.

Ülkemizde sanayileşme sürecinde, tarımda makineleşmenin artık işgücü ortaya çıkarması, ulaşım ve haberleşme imkanları ile kentlerde iş imkanlarının artması, nüfus artışı kente göçü hızlandırırken kentler bu göçü kaldıracabilecek ve göç edenlerin ihtiyacına cevap verebilecek nitelikte gelişmemiştir. Kentleşme hızının yüksek olması yanında, göçün büyük birkaç merkeze ve bölgeye yönelmesi, kentleşme hızının sanayileşme hızından yüksek olması gibi faktörler sağlıklı ve planlı bir kentleşmeyi engellemiştir.

Türkiye kentleşmesi birçok gelişmekte olan ülkede olduğu üzere, sorunlu bir kentleşmedir. Aşırı, çarpık, sağlıksız gibi sıfatlarla nitelendirilen bu kentleşme biçimi, çevre sorunlarından altyapı sorunlarına, toplumsal ve ekonomik sorunlardan kültürel sorunlara kadar birçok önemli sorunun nedeni olarak bu alanlara girdi sağlamaktadır.

Bu özellik ve nitelikleri ile Türkiye’de kentleşme aynı zamanda kentlerin tek tek ya da bölgesel anlamda kentsel gelişme dinamikleri ile yakından ilgilidir. Sivas’ın kentsel gelişmesini de bu anlamda Türkiye’de yaşanan genel kentleşme nitelikleri ve sorunlarından ayırmak oldukça zordur. Sivas, Anadolu’nun önemli bir coğrafi konumunda bulunup sektörel olarak her türlü gelişime elverişlidir. Ancak, yeterli insan gücüne sahip olmasına rağmen sanayisinin gelişmemesi nedeniyle her geçen gün büyüyen bir göç sorunu ile karşı karşıya bulunmaktadır.

İlin siyasi ve ekonomik açıdan en zayıf olduğu dönem 1925-1930 yılları arasındaki dönemdir. 1930 yılında demiryolunun yapılması ile il, gerek nüfus gerekse alan olarak gelişmeye başlamıştır. 1935-1965 yılları arası kent nüfusu 33.000’den %222’lik bir artışla 109.000’e çıkmıştır. Sivas kent nüfus artışı ile Türkiye kentsel nüfusunun artışı karşılaştırıldığında 1935’den 1965’e kadar Sivas kent nüfusunun ortalama olarak yıllık artış hızı 7.4 olarak gerçekleşirken Türkiye’de aynı oran 5.1 olarak gerçekleşmiştir. Bu da Sivas’ın demografik açıdan Türkiye’nin en hızlı kentleşen yerleşim yerlerinden biri olduğunu göstermektedir. Artış hızlı olmasına rağmen miktar olarak büyümenin fazla olduğu söylenemez. Örneğin 1935-1965 döneminde ancak 75.000 kişilik bir artış olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki oldukça düşük kentleşme hızı ileriki yıllarda artmış ve 1955-1960 yılları arasında %5.8 oranına ulaşmıştır. 1973’te Cumhuriyet Üniversitesi’nin açılması kararı ve 1976 yılında 4. Demir-Çelik

Sanayisinin kurulması Sivas'ta kentleşme hızını artırmıştır. 1985-1990 arasında Sivas ili merkez nüfusu, toplam nüfus içinde %2.34'lük bir azalma göstermiştir.

Bugün Sivas ili topraklarının %41.8'i tarım arazisi, %43.4'ü çayır ve mera, %11.5'i orman ve fundalık, %6'sı meskun alan ve %2.8'i kayalık ve satırlıdır. Toplam tarım arazisinin %34'ü sulanabilmektedir. Günümüz Sivas sanayisinde özel sektöre nazaran kamu işletmeleri daha ağırlıklıdır. 1985 yılından itibaren özel sektörde bir canlanma başlamış, fakat ilerleyen yıllarda duraklama yaşanmış, hatta gerileme görülmüştür. İlde faal nüfusun %67.2'si tarım, %4.6'sı ise sanayi sektöründe çalışmaktadır. Sivas'ın kentleşmesinin sanayiye dayalı olduğu söylenemez. Daha çok demografik bir kentleşme niteliği göze çarpmaktadır. Kent olarak il nüfusunun artması sanainin bu nüfusu çekmesi sonucu olmamış, aksine tarımda teknolojinin kullanmaya başlanması ve toprak bölünmesi sonucu üretimin azalması ve kırsal kesimde işsizlik ortaya çıkarmış ve hayvancılıkta sahip olunan potansiyelin de değerlendirilememesi sonucu kırsal nüfus merkeze kaymış, bu nüfus ildeki az da olsa mevcut kamu ve özel sektör sanayi alanında istihdam edilememiş aksine özellikle hizmetler kesiminde istihdam edilmesi yoluna gidilmiş, ancak bu kesimin de istihdam kapasitesi yeterli olmadığı için neticede~ Sivas'tan büyük oranda sanayinin geliştiği büyük kentlere ve yurtdışına göç başlamıştır. Sivas'ta bu nedenlerden dolayı halen devam eden büyük bir göç sorunu vardır. Öyle ki, bugün İstanbul'da bir milyon, Ankara, Mersin, Bursa, Antalya, İzmir ve Kayseri gibi büyük kentlerde yaklaşık altı yüz bin ve yurtdışında beş yüz bin civarında Sivaslı yaşamaktadır. Bu durum, gerek Sivas'ta gerekse göç edilen mekanlarda sosyal, ekonomik ve kültürel olmak üzere pek çok sorunun ortaya çıkmasına neden olarak ülkemiz kentleşmesine olumsuz etkide bulunmaktadır.

Sivas'ta kentsel gelişme bağlamında ortaya çıkan sorunlara bakacak olursak birtakım çevre sorunlarının var olduğunu görürüz Özellikle kış aylarındaki hava kirliliği, atık su sorunu ile yeşil alan sorunu bunlardan başlıcalarıdır. Bunun yanında altyapı sorunları ise pek fazla değildir. Barınma sorunları kendini hissettirse de önemli bir gecekondü sorununun olduğu söylenemez. Daha çok nüfus ve istihdam sorunları ön plana çıkmakta ve bunlara bağlı sorunlar gündeme gelmektedir. Kentleşme olgusu için madalyonun diğer yüzü ya da elmanın diğer yarısı niteliğindeki kentleşme açısından Sivas iline baktığımızda açık ve net şeyler söylemek biraz zor görünmektedir. Ülkemiz genelindeki çelişkili ve çapraşık sonuçlar Sivas için de geçerlidir. Gecekondü sorunun bulunmadığı Sivas şehri için kültür, intibak, sosyalleşme gibi bir takım kentleşme sorunlarının bulunmadığını söylemek güçtür. Bu, ülkemiz kentleşmesinin sorunlu yönü ve sorunlu niteliğiyle olduğu kadar, Sivas'a özgü şartlarla da ilgilidir denilebilir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Sivas'ta kentsel gelişme hem Türkiye kentleşmesinin özelliklerinden kaynaklanan hem de kendine özgü koşulların yarattığı bazı sorunlara sahiptir. Bazı çevre sorunları ile nüfus ve istihdam sorunları yine Türkiye kentleşmesinde olduğu gibi bu Sivas'ın kentsel gelişme sürecinde de

kendini hissettirmektedir. Özellikle hava kirliliği ile göç sorunu bu ilimizin kentsel gelişmesi ile özdeşleşmiş bulunmaktadır. Bütün bu sorunların çözümü, yine ülkemiz kentleşmesine paralel şekilde etkili, uyumlu, bütüncül kararlar ve uygulamalarla olabilecektir. Bu konuda özellikle yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasında birbirini tamamlayıcı ve destekleyici çalışmalara gereksinim vardır. Şurası da bir gerçek ki, Sivas'ın kentleşmesini ve sorunlarını ülkemizin ekonomik, toplumsal ve siyasal yapılanmasından ve imkanlarından soyutlamamız mümkün gözükmemektedir.

Kaynakça

- ALACAHAN, Osman (1994), Sanayileşme Sürecinde Sivas'ın Kentleşmesi, C.Ü. SBE, **Yayınlanmamış Yük. Lis. Tezi, Sivas.**
- ALKAN, Ahmet Turan (1992), **Altıncı Şehir**, Ötüken Yayını, İstanbul.
- ALKAN, Ahmet Turan (1991), "Birinci Dünya Harbinde Sivaslı Bir Zabitan Hatıra defterinden", **Revak Dergisi**, Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü Yayını, Sivas.
- ASLANOĞLU, İbrahim (1964), **Her Yönden Sivas**, Kamil Kitapevi, Sivas.
- BASEL, Fahrettin (1985), **Sivas Bülteni**, Kamil Matbaası, Sivas.
- BAYRAKTUTAN, Yusuf (1999), "Sivas'ın Tarımsal Yapısı", (Sivas Ekonomisi, Editör: A.Esen), Sivas Belediyesi Yayını, Sivas.
- ÇETİNTAŞ, Hakan (1999), "Sivas'ta Sanayi Sektörü ve Sanayi Kuruluşları", "(Sivas Ekonomisi, Editör: A.Esen), Sivas Belediyesi Yayını, Sivas.
- DARKOT, Besim (1960), **İslam Ansiklopedisi**, Sivas Maddesi, C. X, İstanbul.
- D.P.T (1993), **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1984-1989), İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1973), İller İtibariyle Çeşitli Göstergeler**, Ankara.
- D.P.T (1985), **Belediyelerin Yeniden Yapılanmaları İle İlgili Çözüm Önerileri**, DPT Yayını, Ankara.
- D.P.T (1992), **Kalkınmada Öncelikli Yörelere Raporu**, DPT Yayını, Ankara.
- D.P.T (1994), **Nüfusu 20.000 ve Üzeri Belediyelerin Konut Stoku İhtiyacı Tahminleri**, DPT Yayını, Ankara.
- ERDAHA, Kamil (1975), **Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler**, İstanbul.
- EVEREST, Nimet (1993), **Sivas Kentinde Hava Kirliliğinin İncelenmesi**, C.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- GÖRMEZ, Kemal (1991), **Şehir ve İnsan**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul.
- İLLER BANKASI (1967)**, Sivas Analitik Etüdler, Sivas.
- KARAL, E, Ziya(1943), **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı-1831**, Ankara. Matbaası, Ankara, 1961

- KELEŞ, Ruşen (1993)**, Kentleşme Politikası, **İmge Yayınevi, Ankara.**
- KIZILIRMAK Gazetesi**, 22 Nisan 1928, 27 Aralık 1932
- SEZAL, İhsan (1992), **Şehirleşme**, Ağaç Yayınları, İstanbul.
- SİVAS BELEDİYESİ (1994), **1993 Yılı Çalışma Raporu ve Eki, 1994 Yılı Çalışma Raporu**, Sivas.
- SİVAS BELEDİYESİ (1992), **Sivasta Yeşil Rekrasyon ve Sağlık Turizmi**, Sivas.
- SİVAS VALİLİĞİ (1967), **İmar Planı Raporu**, Sivas.
- SİVAS VALİLİĞİ (1973), **İl Yıllığı**, Sivas.
- SİVAS VALİLİĞİ (1321), **Vilayet Salnamesi**, Sivas.
- SİVAS TİCARET VE SANAYİ ODASI (1985), **Sivas Ekonomik Raporu**, Sivas.
- SİVAS Gazetesi**, 19 temmuz 1934
- ÖZER, Ahmet (1994), Kent Yazıları, Karşı Yayınları, Ankara.
- TOLAN, Barlas (1977), **Büyükşehir Sorunlarına Toplu Bakış**, AITIA Yayını, Ankara.
- TOPARLI, Recep (1992), **Sivas Şehri**, Erzurum.
- YASAK, İbrahim (1994), **Sivas İli**, Seyran Yayınları, Sivas.
- YAVUZ, FEHMİ (1962), **Şehircilik**, SBF Yayını, Ankara.
- YILDIRIM, Hüseyin (1993), **Cumhuriyet Döneminde Sivas Şehri; 1923-1950**, D.E.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir.
- Yurt Ansiklopedisi** (1983), Cilt:10, İstanbul.